بررسی وضعیت رسانه های تولید شده در بخش آموزش سلامت ایران

سمانه ابولخیریان[1]، هادی طهرانی[2]، امیر نصیری[3]، منا اردستانی[3]، فاطمه رخشانی*[5]، اکبر بابائی حیدرآبادی[6]، ملوک جعفرپور[7]

1) دانشگاه علوم پزشکی قم
2) گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی تهران
3) گروه دفتر آموزش و ارتقاء سلامت وزارت بهداشت درمان وآموزش پزشکی
4) گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان
5) گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، کمیته تحقیقات دانشجوئی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تهران
6) گروه مامایی، دانشکده پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی ایلام

تاریخ دریافت:91/7/14 **تاریخ پذیرش: 91/12/12**

چکیده

مقدمه: در سال های اخیر نقش رسانه های آموزشی در ارائه اطلاعات و مهارت های لازم جهت تصمیم گیری های سالم و در نتیجه ارتقاء سلامت جامعه بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. لذا ارزیابی رسانه های آموزشی سلامت جهت بهبود کیفیت و ارتقاء آموزش سلامت ضروری می باشد.

مواد و روش ها: جامعه مورد مطالعه در این تحقیق کلیه رسانه های تولید شده در کلیه دانشگاه ها علوم پزشکی، ادارات، دفاتر و مراکز وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در طی سال 84 تا 89 بود که به صورت سرشماری انتخاب شده بودند. کلیه رسانه های تحت بررسی پس از جمع آوری توسط نرم افزاری که به همین منظور طراحی شده بود آرشیو و از نظر نوع و موضوع رسانه دسته بندی و سپس مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت.

یافته های پژوهش: نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که رسانه های تولید شده در بخش بیماری های واگیر (16/46 درصد) و غیر واگیر(13/33 درصد) به ترتیب بیشترین درصد فروانی را به خود اختصاص داده بودند. هم چنین از نظر نوع رسانه بیشترین درصد فراوانی را پمفلت(34/91 درصد) و کمترین درصد فراوانی را مولتی مدیا(0/001 درصد) داشتند. یافته های مطالعه هم چنین نشان داد که رسانه های غیر چاپی تنها 6 درصد از کل رسانه ها را تشکیل می دادند.

بحث و نتیجه گیری: با توجه به اهمیت نقش رسانه های آموزشی به ویژه رسانه های نوین در افزایش آگاهی و توانمندسازی جامعه توصیه می شود تا در برنامه ریزی های آتی به نیازهای آموزشی جامعه و فرصت های جدیدی که

واژه های کلیدی: آموزش، سلامت، رسانه

* **نویسنده مسئول:** گروه آموزش بهداشت و ارتقاء سلامت، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان

Email: rakhshanif@gmail.com

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]

مقدمه

در دهه های اخیر و پس از کنفرانس بین المللی اوتاوا در سال 1986 که بر سه ارزش سلامت، برابری و عدالت اجتماعی به عنوان سه ارزش اساسی تاکید نمود، اهمیت جامعه و توانمندسازی آن جهت مشارکت فعال در بهبود وضعیت سلامت خود بیش از پیش مورد تاکید قرار گرفته است،(1،2). به طوری که می توان قادر سازی جامعه از طریق ایجاد محیط های حمایتی و در کنار هم قرار گذاشتن اطلاعات و مهارت های مورد نیاز برای تصمیم گیری و انتخاب های سالم توسط جامعه را یکی از استراتژی های مهم منشور اوتاوا جهت ارتقاء سلامت به شمار آورد.(3)

در این میان آموزش بهداشت به عنوان جزء مرکزی و لاینفک خدمات بهداشتی و ارتقاء سلامت با افزایش آگاهی نسبت به عوامل تعیین کننده اجتماعی سلامت و یا از طریق ارتقاء فعالیت های اصلاح کننده این عوامل از اهمیت زیادی برخوردار است،(4-6). طی سال های اخیر نقش رسانه ها در آموزش و تغییر رفتار توجه زیادی را به خود معطوف داشته است،(7). به گونه ای که در دهه های اخیر بهره گیری از کانال های ارتباطی جدید در زمینه بهداشت روندی صعودی را پیموده است،(8). برای مثال در مطالعه اکتشافی که توسط دانشگاه هنگ کنگ در مورد جستجوی آنلاین اطلاعات بهداشتی و الگوی استفاده از اینترنت انجام گردید داده ها نشان داد که چهار حیطه معمول بهبود سلامت، درمان، بهداشت خانواده و مسائلی که صحبت کردن در مورد آن ها مشکل است عمده ترین اطلاعات بهداشتی مورد استفاده کاربران مورد بررسی را تشکیل می دادند. نتایج نشان داد که کسانی که اغلب از اینترنت جهت کسب اطلاعات بهداشتی استفاده می کنند و دارای انتظارات بالایی به لحاظ ارزش و کیفیت وب سایت های اطلاعات بهداشتی(به ویژه از نظر قابلیت اعتماد، ارتباط زمینه/ بافت و تعامل) هستند احتمال بیشتری دارد که برای اینترنت نقش مهمی در تصمیم گیری های روزانه خود قائل باشند،(9). این نتایج و نتایج به دست آمده از دیگر مطالعات این نکته را مطرح می سازند که به کار گیری رسانه ها در حوزه سلامت در کنار جنبه های منفی مانند انتشار اطلاعات نامعتبر در مقیاسی گسترده و یا محدودیت دسترسی برخی افراد مزایایی هم چون افزایش حمایت اجتماعی درک شده، تبادل اطلاعات سلامت توسط خود افراد را در پی خواهد داشت. هم چنین شواهد به دست آمده از بررسی ها اهمیت نقش رسانه ها و فضای سایبر را به عنوان جزئی از برنامه های ارتقاء به ویژه در زمینه ترک سیگار و مداخلات تغذیه ای نشان می دهد.(10)

بنا بر این شناخت رسانه ها و تهیه و تولید آن بر اساس استانداردها در برنامه های آموزشی از اهمیت ویژه ای برخوردار می باشد و با توجه به اهمیت و نقش مهم رسانه های آموزشی در ارتقاء سلامت جامعه مطالعه حاضر با هدف ارزیابی رسانه های آموزشی تولید شده در سال های 84 تا 88 انجام گردید.

مواد و روش ها

مطالعه حاضر یک مطالعه مقطعی است. جامعه مورد پژوهش در این مطالعه کلیه رسانه های آموزشی سلامت تولید شده طی سال های 84-88 توسط دانشگاه های علوم پزشکی و سایر سازمان های مرتبط و شیوه نمونه گیری روش سرشماری بود. به این ترتیب 5152 رسانه آموزشی مورد بررسی قرار گرفت. نمونه ها پس از جمع آوری به نرم افزاری که به همین منظور طراحی گردیده بود وارد و مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت.

نرم افزار طراحی شده امکان آرشیو و گزارش گیری از نتایج را در اختیار محققین قرار می داد. جهت آرشیو داده ابتدا فایل الکترونیکی رسانه و سپس فرم مشخصات رسانه شامل نوع رسانه، موضوع و سال تولید در نرم افزار ذخیره می گردید. هر رسانه از نظر نوع رسانه در یکی از زیر گروه های در نظر گرفته شده قرار می گرفت. تعداد کل زیر گروه های در نظر گرفته شده برای نوع رسانه 20 زیر گروه بود. هم چنین هر یک از رسانه های مورد بررسی از نظر موضوع در یکی از 19 دسته در نظر گرفته شده قرار می گرفت. لازم به ذکر است که طبقه بندی های در نظر گرفته شده برای دسته بندی نوع و موضوع رسانه با استفاده از پانل اساتید و متخصصان صورت گرفت. در مرحله بعد صحت اطلاعات وارد شده در نرم افزار

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]

توسط محققین به صورت تصادفی مورد ارزیابی مجدد قرار گرفت و پس از تایید تطبیق اطلاعات مندرج در فرم مشخصات با رسانه آموزشی مرحله گزارش گیری از نرم افزار انجام گرفت.

یافته های پژوهش

نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که از میان 5152 رسانه دریافتی در خلال سال های 84 تا 88 کمترین درصد فراوانی مربوط به سلامت میانسالان (0/12 درصد) بوده است و بیشترین درصد فراوانی رسانه به موضوعات بیماری های واگیر(16/46 درصد) و غیرواگیر(13/33 درصد) و سلامت روان(9/61 درصد) اختصاص داشته است. نمودار شماره 1 توزیع فروانی رسانه های مورد بررسی را از نظر موضوع نشان می دهد.

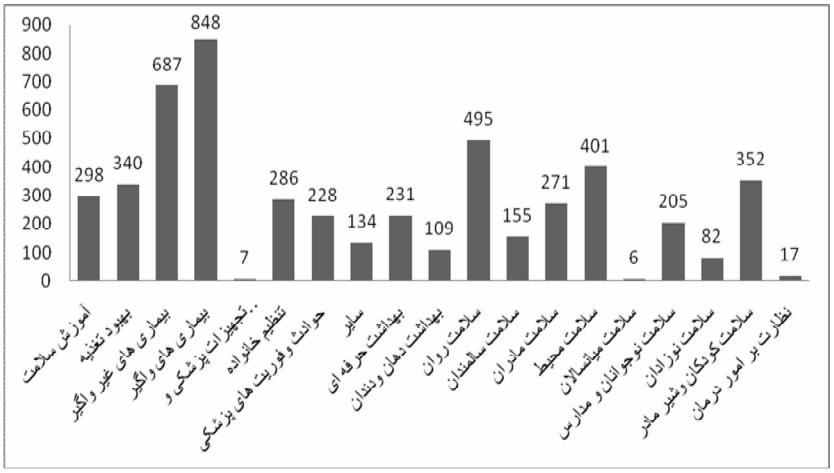

نمودار شماره 1. توزیع فروانی موضوعی رسانه

بررسی ها نشان داد که از میان رسانه های دریافتی کمترین درصد فراوانی متعلق به مولتی مدیا(0/001 درصد) و بعد از مولتی مدیا نرم افزارهای کامپیوتری(0/03 درصد) و پایگاه های اطلاع رسانی(0/05 درصد) دارای کمترین درصد فراوانی در میان کل رسانه های مورد بررسی بودند. بیشترین میزان فراوانی نیز به ترتیب به رسانه های پمفلت، بروشور و جزوه آموزشی اختصاص داشت. نمودار شماره 2 میزان فروانی هر یک از رسانه ها را به تفکیک نوع رسانه نشان می دهد.

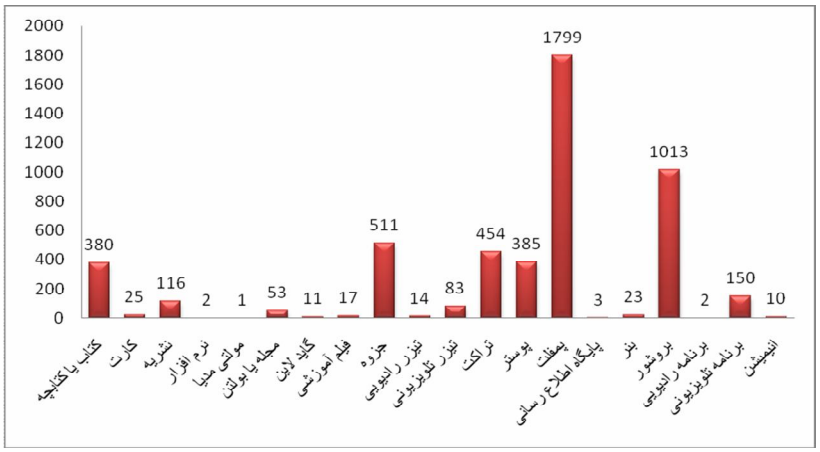

نمودار شماره 2: توزیع فروانی رسانه بر حسب نوع رسانه

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]

نتایج این مطالعه نشان داد که از میان کل رسانه های تحت بررسی تنها 6 درصد به رسانه های غیرچاپی اختصاص داشت.

بحث و نتیجه گیری

مطالعه حاضر با هدف ارزیابی رسانه های آموزشی تولید شده توسط دانشگاه های علوم پزشکی و سایر سازمان های مرتبط در خلال سال های 84 تا 88 انجام گردید. طبق یافته های پژوهش بیشترین تعداد رسانه های تحت بررسی به موضوع بیماری های واگیر اختصاص داشت. این مسئله با توجه به این که ایران مانند سایر کشورهای در حال توسعه مرحله گذر اپیدمیولوژیک بیماری ها را طی می کند دارای اهمیت است،(11). طبق برآوردهای صورت گرفته تخمین زده می شود که بیماری های غیرواگیر حدود 43 درصد بار بیماری ها را در جهان سبب می شوند و پیش بینی می گردد که تا سال 2020 بیماری های غیرواگیر عامل 70 درصد مرگ میر در جهان خواهند بود،(12). در بررسی که توسط اصغری و با هدف بررسی عوامل خطر بیماری های غیر قابل انتقال انجام شد نتایج نشان داد که پنج عامل خطر بیماری های غیرواگیر سبب 1/6 میلیون DALY و 11 درصد بار کل بیماری ها می گردند،(12). در مطالعه ای که استقامتی و همکاران تحت عنوان سومین مطالعه ملی عوامل خطر بیماری های غیرواگیر انجام دادند شیوع دیابت، فشارخون بالا به ترتیب 8/7 درصد، 26/6 درصد، چاقی و چاقی مرکزی 22/3 درصد و 53 درصد به دست آمد. یافته ها نشان داد که به ترتیب 36/4 درصد و 42/9 درصد از افراد تحت بررسی دارای تری گلیسرید و کلسترول بالا بودند،(13). طبق یافته های مطالعه حاضر عمده رسانه های تولید شده در خلال سال های 84 تا 88 را پمفلت و بروشور و به طور کلی رسانه های چاپی تشکیل می دادند. در حالی که مطالعات مختلف نشان دهنده اهمیت استفاده از رسانه های جدید در آموزش و توانمندسازی جامعه در راستای ارتقاء سلامتشان است. برای مثال در مطالعه ای که با هدف تعیین عوامل مرتبط با آگاهی در مورد HIV/AIDS در کشور بنگلادش انجام گردید نشان داد که رسانه ها به ویژه تلویزیون دارای نقش مهمی در افزایش آگاهی در این زمینه بودند. به طوری که احتمال آگاه بودن نسبت به HIV/AIDS در زنان و مردانی که به طور منظم تلویزیون تماشا می کردند 8/6 برابر بود،(14). در بررسی که منتظری و با عنوان نیاز بیشتر به آگاه سازی زنان در مورد علائم هشدار و روش های غربالگری موثر انجام داد منبع اصلی کسب اطلاعات در مورد سرطان سینه را تلویزیون و رادیو (48 درصد) تشکیل می داد در حالی که سهم مواد آموزشی مکتوب در این بین تنها 13 درصد بود،(15). شواهد حاصل از مطالعه حاضر نشان داد که از میان رسانه های غیرچاپی درصد ناچیزی از رسانه های تحت بررسی به فضای مجازی و پایگاه های اطلاع رسانی اختصاص داشته است. در حالی که مطالعات صورت گرفته در نقاط مختلف جهان نشان دهنده آن است که فضای مجازی فرصت های زیادی را جهت ارائه آموزش در اختیار آموزش دهندگان بهداشت قرار می دهد،(18-10،16). برای مثال در مطالعه ای که در مورد پوشش اینترنت و HIV/AIDS انجام گردید همبستگی قوی میان پوشش خبری در مورد HIV/AIDS و شیوع آن دیده شد.(19)

نتایج نشان می دهد که درصد زیادی از رسانه های آموزشی تولید شده طی سال های 84 تا 88 بر موضوع بیماری های واگیر متمرکز و سهم رسانه های غیرچاپی در ارائه محتوای آموزشی به جامعه بسیار کم بود. بنا بر این در برنامه ریزی های آتی باید به نیازهای آموزشی جامعه و فرصت های جدیدی که رسانه های نوین در اختیار آموزش دهندگان سلامت قرار می دهند توجه بیشتری مبذول گردد. چرا که استفاده موثر از رسانه های آموزشی مستلزم برنامه ریزی دقیق، مطالعه مخاطب، طراحی پیام و پیش آزمون مواد آموزشی و ارزشیابی فرآیند تولید رسانه و نیز همکاری بین بخشی است.

سپاسگزاری

این طرح با حمایت دفتر آموزش و ارتقاء سلامت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی انجام شده است. محققین بدین وسیله از کلیه همکاران

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]

این دفتر و معـــاونت های مربوطـــه قدرانی و تشکر می نمایند.

References

1-McQueen DV, De Salazar L. Health promotion, the Ottawa Charter and. developing personal skills,: a compact history of 25 years. Health Promot Int 2011;26:ii194-ii201.
2-Eriksson M, Lindström B. A salutogenic interpretation of the Ottawa Charter. Health Promot Int 2008;23:190.
3-Kökény M. Ottawa revisited: enable, mediate and advocate. Health Promot Int 2011;26:ii180-ii2.
4-Yoshida I, Kobayashi T, Sapkota S, Akkhavong K. Evaluating educational media using traditional folk songs (Lam,) in Laos: a health message combined with oral tradition. Health Promot Int 2011;5:17-21.
5-Albert C, Davia MA. Education is a key determinant of health in Europe: a comparative analysis of 11 countries. Evaluating educational media using traditional folk songs (Lam,) in Laos: a health message combined with oral tradition 2010;26:163-9.
6-Nutbeam D. The evolving concept of health literacy. Soc Sci Med 2008;67:2072-8.
7-Wakefield MA, Loken B, Hornik RC. Use of mass media campaigns to change health behaviour. Lancet 2010;376:1261-71.
8-Whittaker R. A theory-based video messaging mobile phone intervention for smoking cessation: Randomized controlled trial. J Med Internet Res 2011;13:e10.
9-Leung L. Internet embeddedness: links with online health information seeking, expectancy value/quality of health information websites, and Internet usage patterns. CyberPsychol Behav 2008;11:565-9.
10-Chou WYS, Hunt YM, Beckjord EB, Moser RP, Hesse BW. Social media use in the United States: implications for health communication. J Med Internet Res 2009; 11:11-9.
11-Sheykh Aleslam Robabeh MA, Mohammad K, Vaseghi S. [Non communicable disease risk factors in Iran]. Asia Pacific J Clin Nut 2004;13:100-6.(Persian)
12-Asgari F, Aghajani H, Haghazali M, Heidarian H. [Non-Communicable diseases risk factors surveillance in Iran]. Ira J Public Health 2009;38 (Suppl.1).(Persian)
13-Esteghamati A, Meysamie A, Khalilzadeh O, Rashidi A, Haghazali M, Asgari F, et al. [Third national Surveillance of Risk Factors of Non-Communicable Diseases (SuRFNCD-2007) in Iran: methods and results on prevalence of diabetes, hypertension, obesity, central obesity, and dyslipidemia]. BMC Public Health 2009;9:167-173.(Persian)
14-Rahman MS, Rahman ML. Media and education play a tremendous role in mounting AIDS awareness among married couples in Bangladesh. AIDS Res Ther 2007; 12:10-9.
15-Montazeri A, Vahdaninia M, Harirchi I, Harirchi AM, Sajadian A, Khaleghi F, et al. Breast cancer in Iran: need for greater women awareness of warning signs and effective screening methods. Asia Pac Fam Med 2008;7:6-11.(Persian)
16-Vandewater EA, Rideout VJ, Wartella EA, Huang X, Lee JH, Shim M. Digital childhood: electronic media and technology use among infants, toddlers, and preschoollers. Pediatrics 2007;119:e1006.
17-Thackeray R, Neiger BL, Hanson CL, McKenzie JF. Enhancing promotional strategies within social marketing programs: Use of Web 2.0 social media. Health promot Pract 2008;9:338-43.
18-Vance K, Howe W, Dellavalle RP. Social internet sites as a source of public health information. Dermatol Clin 2009;27:133-6.
19-Anema A, Freifeld CC, Druyts E, Montaner JSG, Hogg RS, Brownstein JS. An assessment of global Internet-based HIV/AIDS media coverage: implications for United Nations Programme on HIV/AIDS' Global Media HIV/AIDS Initiative. Int J STD AIDS 2010;21:26-9.

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]

Survey the Status of Media in Health Education in Iran

*Abolkheyrian S[1], Tehrani H[2], Nasiri A[3], Ardestani M[4], Rakhshani F[*5], Babaei Heydarabadi A[6], Jafar pour J[7]*

(Received: 5 Oct. 2012 Accepted: 2 Mar. 2012)

Abstract

Introduction: In the recent years, the role of educational media has been considered to provide information and skills necessary for healthy decision-making and community health promotion. Therefore, evaluation of health education media is essential to improve and promote the quality of health education.

Materials & Methods: The study samples included all produced media in all Iran medical universities, offices, and centers affiliated to the ministry of health during 2005 to 2010. All of the media under investigation were categorized by type and topic through software that was designed for this purpose and then, they were analyzed.

Findings: Results of this study showed that 16.44% of the media produced in the communicable diseases subject and 13.33% produced in the non-communicable subject. Pamphlet had the highest percentage of the media (34.91%) and Multimedia had the lowest percentage (0.0001%). Study findings also showed that the non-print media comprised only 6% of the mass media.

Discussion & Conclusion: Given the important role of educational media, especially new media in Increasing the knowledge and community empowerment, it is recommended to paid more attention to the necessity of new media to inform health educators.

Keywords: education, health, media

1. Qom University of Medical Sciences, Qom, Iran
2. Dept of Health Education and Promotion, Faculty of Health, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Health Education and Promotion Office, Ministry of Health and Medical Education, Iran
4. . Dept of Health Education and Promotion, Faculty of Health, ZahedanUniversity of Medical Sciences, Zahedan, Iran
5. Dept of Health Education and Promotion, Student Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran
6. Dept of Midwifery, Faculty of Nursing and Midwifery Ilam University of Medical Sciences, Theran, Irtan
**(corresponding author)*

[Downloaded from sjimu.medilam.ac.ir on 2026-10-06]